

*Життєвий і творчий шлях американського педагога-реформатора
Джона Холта (1923–1985 рр.)*

Лариса Рубан

У статті здійснено біографічне дослідження життєвого шляху видатного американського педагога-реформатора Джона Холта у вимірах гуманістичної педагогіки і психології, окреслено основні періоди його життєдіяльності. Визначено основні етапи педагогічної діяльності Джона Холта, продемонстровано витоки його педагогічної системи. Наголошено на важливості для освітньої громадськості Асоціації Джона Холта та її інструменту – журналу «Особистісний ріст без шкільної освіти».

Ключові слова: Джон Холт, домашнє навчання, гуманістична педагогіка та психологія, Асоціація Джона Холта.

У сучасному українському освітньому просторі значне місце посідає біографічний метод дослідження, використання якого дає можливість визначити виникнення та походження психічних властивостей досліджуваної постаті, що дає змогу вивчити вплив її професійної та життєвої діяльності, духовного розвитку, рис характеру, особистісної обдарованості на ті досягнення, які вдалося втілити у власних наукових розробках [1, с. 41].

На основі аналізу праць вітчизняних і зарубіжних учених, пов'язаних з іменем видатного американського педагога-реформатора, нами була розроблена методика біографічного дослідження життєвого шляху Джона Холта.

Мета статті – дослідити життєвий шлях американського педагога-реформатора Джона Холта як представника гуманістичної педагогіки і психології.

На сучасному етапі педагогічна спадщина Дж. Холта є надзвичайно актуальною і популярною. Популярність ідей Дж. Холта у світовому педагогічному просторі певною мірою пояснюється активною й наполегливою діяльністю американської наукової школи гуманістичної педагогіки і психології [7].

Детальний аналіз життєвого шляху Дж. Холта дав змогу визначити хронологію життя педагога та основні періоди його життєдіяльності. В основу періодизації покладено вікові особливості і специфіку трудової діяльності Дж. Холта. Так, період дошкільного дитинства (1923–1929 рр.) тривав з моменту народження і до вступу в школу. Період навчання розпочався з моменту вступу до школи і завершився датою випуску з університету (1929–1943 рр.). Період служби у збройних силах і роботи в урядових структурах (1943–1952 рр.) обмежується роками мобілізації до збройних сил США і датою завершення його державної служби. Початок періоду професійно-педагогічного становлення (1953–1963 рр.) визначено роком, коли Дж. Холт розпочав роботу шкільним учителем – спочатку

на громадських засадах, а потім в основному штаті. Верхня межа цього періоду (1963 р.) знаменує поступовий перехід Дж. Холта від роботи шкільного учителя до активної просвітницько-громадської діяльності. Наступний життєвий період визначено такими межами: нижня межа – 1964 рік, опублікування книжки «Як діти зазнають провалу в школі»; верхня межа – 1976 рік, що завершив період активної співпраці Дж. Холта з педагогами-управлінцями, спрямованої на реформування загальноосвітньої середньої школи. Період з 1977 до 1982 року характеризує активну участь Дж. Холта в русі на підтримку домашньої освіти. Нижня межа цього періоду – 1977 рік, відповідає періоду, коли Дж. Холт започаткував і почав видавати журнал «Особистісний ріст без шкільної освіти», а верхня межа – 1981 рік – пов'язана із станом професійної перевтоми і навіть деякого професійного вигорання, про що Дж. Холт згадував у своїх листах. Останній період життєдіяльності Дж. Холта обмежується двома трагічно сумними датами: 1982 рік – початок захворювання на рак і 1985 рік – смерть Дж. Холта, яка настала в результаті тяжкої хвороби.

Дж. Холт народився 14 квітня 1923 року у м. Нью-Йорк у заможній американській сім'ї Генрі й Елізабет Холт. Батьки Дж. Холта приділяли багато часу професійній, громадській діяльності, світському життю і, на жаль, не мали можливості задовольнити потреби Джона у спілкуванні з ними, про що він пізніше з сумом згадував у автобіографічній повісті «Ніколи не пізно». Виховання Дж. Холта у достатньо вільній, без застосування авторитаризму атмосфері в період дошкільного дитинства зумовило розвиток надзвичайно важливої здатності до самонавчання, яка в подальшому стала сприятливою передумовою для самостійного здобуття Дж. Холтом педагогічної освіти.

Намагаючись дати сину якісну освіту, батьки відправили Джона на навчання до елітної приватної школи. Навчальні досягнення Дж. Холта були досить високі, про що свідчить те, що після закінчення школи він був зарахований до одного з найпрестижніших університетів США – Єльського [8]. Проте популярністю серед учнів Дж. Холт не користувався, хоча вони часто зверталися до нього по допомогу в розв'язанні складного навчального матеріалу. Про нього ходила в школі слава як про такого, який може краще пояснити математику та інші предмети, ніж учителі [6].

Дослідження автобіографії Дж. Холта дало можливість з'ясувати, що дефіцит спілкування з батьками, однолітками ще з перших років свого шкільного життя він компенсував захопленням музикою. Дж. Холт захопився музикою вперше ще у шкільні роки (1936–1938 рр.) [6, с. 20].

На нашу думку, музичне мистецтво мало терапевтичний, компенсаторний вплив на Дж. Холта в період шкільного й університетського життя. Високі академічні успіхи у навчанні на фізико-математичному факультеті в Єльському університеті не рятували його від самотності. Хоча він так само, як і в школі, безкорисливо допомагав студентам-невдахам, роз'яснюючи складний матеріал.

Після закінчення університету в 1943 році (установа, яку пізніше Дж. Холт не вказуватиме через переконання, що «освіта людини є частиною її особистого життя, як і політичні чи релігійні переконання, і є результатом не тільки навчання у вищому навчальному закладі, але й набувається впродовж життя») і отримання ступеня бакалавра з інженерного адміністрування, Дж. Холт три роки служив лейтенантом на підводному човні Барберо (*Barbero*) в роки Другої світової війни [5]. Пізніше Дж. Холт описав службу на підводному човні як час, де він отримав перший справжній і важливий життєвий досвід у своєму житті [3].

До того, як підводний човен Барберо був пошкоджений бомбою, він затопив два ворожих кораблі у Яванському морі. Після ремонту човна по дорозі до Перл Харбору надійшла інформація про те, що місто Хіросіма було зруйноване атомною бомбою. Дж. Холт, колишній студент-фізик, дійшов висновку, що спустошення світу – це лише питання часу. На думку Дж. Холта, розв'язати цю проблему міг світовий уряд, і тому після демобілізації він почав працювати в організації, яка намагалася створити світовий уряд – Світовій організації федералістів (*The United World Federalists*) упродовж 1946–1952 років у Нью-Йорку [2].

Зазначимо, що в ці роки Дж. Холт неодноразово виступає з лекціями перед широкою громадськістю, пропагуючи ідеї створення світового уряду. Його кар'єрний ріст був очевидним, оскільки він став виконавчим директором Нью-Йоркського відділення Світової організації федералістів [4].

Рішення Дж. Холта служити уряду було результатом духовного пориву захистити й зберегти світ. Проте робота в організації федералістів не принесла йому задоволення. Розраду Дж. Холт знаходить у музиці – перевіреному засобі втечі до віртуальної реальності, сповненої мрій і фантазій, яка не раз рятувала Дж. Холта у школі й університеті.

Саме у період розмірковувань про власне життя, про правильність зробленого професійного вибору Дж. Холт дійшов висновку, що для самореалізації він має змінити фах, і як один із можливих варіантів обрав учителювання. Єдину перешкоду Дж. Холт убачав у відсутності педагогічної освіти. Не бажаючи знову навчатися в умовах формальної освіти – коледжі, Дж. Холт розглядає можливість працювати у початковій школі. Таким чином, на кінець служби у Світовій організації федералістів Дж. Холт мав цілком сформований намір стати учителем початкової школи.

У 1953 році після завершення роботи у Світовій організації федералістів і десятимісячної відпустки, яку Дж. Холт провів у Європі, він повертається до США і зупиняється у родині сестри Джейн, яка мешкала у штаті Колорадо. Сестра гаряче підтримала бажання Дж. Холта спробувати вчителювати, оскільки бачила, як він майстерно і з великим задоволенням спілкується з дітьми. Саме Джейн рекомендувала Дж. Холту спробувати знайти роботу у школі Рокі Маунтін (*Rocky Mountain*), Колорадо [4].

Саме досвід роботи в школі Рокі Маунтін мав позитивний вплив на Дж. Холта щодо прийняття ним остаточного рішення присвятити своє життя педагогічній діяльності. Підкреслимо, що Дж. Холт не мав формальної педагогічної освіти. Його педагогічні знання та ідеї стали результатом копіткої самоосвітньої діяльності і практичної навчально-виховної роботи. Дж. Холт почав учителювати лише тому, що це була для нього на той момент найцікавіша справа. Пізніше педагог стверджував, що відсутність педагогічної освіти була його найбільшою перевагою.

Причини такого, здавалося б, не зовсім логічного висновку, полягали у догматичності тогочасної американської педагогічної освіти, а в результаті – у занадто детермінованій, однозначно визначеній педагогічній діяльності вчителів, які головну мету навчання вбачали у насиченні учнів знаннями, наявність яких визначали правильними відповідями. Поза увагою вчителів залишався процес пізнання учнів, їхнє мислення, почуття, уява, фантазія. Причини неуспішності учнів вчителі покладали на нерозвиненість інтелекту школярів, навіть і не підозрюючи, що самі створили не розвивальний, а гальмівний навчальний процес, який не сприяв усебічному розвитку учнів.

Оскільки Дж. Холт не мав традиційно сформованого погляду на причини шкільних невдач учнів, він розпочав свою педагогічну діяльність як науковець, детально спостерігаючи за навчанням учнів, занотовуючи свої спостереження у щоденнику. Аналізуючи свої записи і набутий досвід, він робить висновок про те, що: «учителювання – це дуже сильні ліки, і, як сильні ліки, вони можуть швидко й легко перетворитися на отруту. У правильний момент учителювання може допомогти пізнанню, але може й знищити його» [6, с. 100].

У 1957 році, завершивши роботу у школі Рокі Маунтін, Дж. Холт на основі своїх щоденникових записів починає писати книгу «Як діти зазнають провалу в школі». Але досить скоро він відчуває, що потребує подальших досліджень, і продовжує свою роботу в школах. Школа Рокі Маунтін була першою, в якій педагог працював з 1953 до 1957 року. Потім Дж. Холт працював ще у трьох приватних школах (Шейді Хілл (*Shady Hill*), м. Кембридж, Леслі Елліс (*Lesley Ellis*), м. Кембридж, Коммонвелс (*Commonwealth*), м. Бостон) [9].

На цьому етапі його педагогічного становлення мало значення тісне професійне спілкування з Біллом Халлом (*Bill Hull*), який навчав учнів п'ятого класу і заняття якого Дж. Холт почав відвідувати на початку 1958 року [4].

Підкреслимо, що Білл Халл, так само як і Дж. Холт, був незадоволений низькою успішністю учнів у школі й хотів з'ясувати причини такого невтішного стану. Педагоги ділилися своїми поглядами на причини дитячих невдач у школі. Дж. Холт писав довгі листи Біллу Халлу, розповідаючи про своє бачення розв'язання цієї проблеми. Більшість з цих листів стали частиною першої книги Дж. Холта «Як діти зазнають провалу в школі» [6, с. 58].

Визначивши причини шкільних невдач учнів, педагог намагається зрозуміти, яким чином покращити ситуацію в школі. На той час він навчав десятирічних дітей у престижній школі. Також він проводив час із малюками й немовлятами сестри Джейн і друзів. Перед педагогом постала різниця між десятирічними дітьми і малюками. Не зважаючи на знання та високий рівень розумових здібностей, діти у класі були наляканими, сором'язливими, а малюки були сміливими авантюристами, справжніми дослідниками. У цих дітях він убачав енергію, мужність, терпимість до неоднозначності і до того, що дорослі називають «невдачею», справжні навички до навчання – все, що фактично повністю було відсутнє в учнів п'ятого класу, з якими Дж. Холт працював. Педагог почав цікавитися тим, що змушувало цих активних і допитливих молодих людей перетворюватися на наляканих, сором'язливих, малих конформістів, яких педагог зустрів у школі [9, с. 2].

Після видання книги «Як діти зазнають провалу в школі» у 1964 році Дж. Холт так написав про себе Джорджу Деннісону: «Катапультований у громадське життя», тихий шкільний учитель став освітнім критиком, думок і поради якого шукали батьки і вчителі усю країну. Протягом цього періоду Дж. Холт проводив чотири дні із п'яти в дорозі: він їздив з лекціями, відвідував школи, зустрічався зі своїми однодумцями і друзями [9].

Мільйони читачів книги «Як діти зазнають провалу в школі» знайшли на її сторінках підтвердження власного шкільного досвіду, і для них Дж. Холт був одним із перших, хто написав про те, яким насправді для учнів і вчителів було життя у школі.

У 1971 році педагог започаткував «Асоціацію Джона Холта». Асоціація спочатку мала на меті поширення ідей та інформації про те, як діти навчаються, як можна перетворити школи на місця, де заохочують незалежне навчання дітей і які значною мірою відрізняються від традиційного «режиму» навчання і тестування [8]. Пізніше діяльність Асоціації була пов'язана з домашнім навчанням.

Якщо проблема неефективного навчання і розвитку дітей полягала у поганих школах, то, здавалося б, створення кращих шкіл повинно було розв'язати її. У кінці 60-х років ХХ століття декілька вчителів та вчителів-пенсіонерів – Джордж Деннісон, Джеймс Херндон, Герберт Коль (Дж. Холт неодноразово згадує цих педагогів у своїх працях) – опублікували книги про власний досвід роботи у школах і внесли пропозиції щодо змін. Засоби масової інформації почали говорити про них як про «реформаторів шкільної системи». Дж. Холт почав знаходити схожі погляди на систему освіти в ідеях своїх однодумців. Але неправильно було б сказати, що їхні праці визначили педагогічний світогляд ученого. Для Дж. Холта першорядне значення мав власний досвід, власні спостереження за дітьми. Інколи праці інших педагогів проливали світло на ці спостереження, інколи допомагали Дж. Холту тлумачити їх по-новому. Після смерті педагога Дж. Деннісон написав про нього: «Він ніколи не відділяв теорію від практики, а також стояв якомога

ближче до досвіду як такого. Вся його кар'єра базувалася на тому, щоб зрозуміти суть досвіду» [9].

На переконання С. Шеффер, педагогічні ідеї Дж. Холта поставили його в один ряд з такими освітніми філософами і видатними педагогами, як: Жан-Жак Руссо, Лев Толстой, Джон Дьюї, А. С. Нейл, Йоганн Генріх Песталоцці, Фрідріх Фребель, Йоганн Фрідріх Герbart, Герберт Спенсер – через типологічну спорідненість поглядів на розвиток особистості завдяки освіті. Водночас вона наголошувала, що ідеї Дж. Холта не були запозичені із праць видатних науковців, а стали результатом його наукових досліджень, педагогічного досвіду. Питання, що хвилювали Дж. Холта, полягали в тому, як оберезти й підтримати закладені від природи пізнавальні здібності дітей, як перетворити школи на заклади, де навчають й підтримують дітей, а не залякують і принижують [9, с. 3].

Напружена праця з покращення шкільної освіти, яку здійснював Дж. Холт упродовж чотирнадцяти років, не дала очікуваних результатів. Поступово Дж. Холт почав зневірюватися у можливості й ефективності реформування шкільної освіти, і тоді він звернув увагу на інші освітні форми, зокрема, феномен домашнього навчання.

Отже, припущення і мрії Дж. Холта про те, що школи можуть стати місцем творчого розвитку особистості, не виправдалися. За влучним висловлюванням М. Л. Стівенса, професора Принстонського університету, який десять років досліджував явище домашньої освіти у США й опублікував свої наукові результати у монографії «Королівство дітей: культура і суперечності руху на підтримку домашнього навчання», «з 1964 до 1976 року відбулося перетворення Дж. Холта з харизматичного освітнього критика і реформатора на ключову фігуру в альтернативному шкільному русі домашнього навчання» [10, с. 24].

Започаткування у 1977 році журналу «Особистісний ріст без шкільної освіти» знаменував новий період у житті Дж. Холта – підтримку й обґрунтування доцільності домашньої освіти. Журнал «Особистісний ріст без шкільної освіти» був дослідницьким проектом, який супроводжував останні вісім років життя Дж. Холта. На сторінках журналу публікувалися уривки з книг Дж. Холта, його листування з батьками [9].

Саме на сторінках журналу «Особистісний ріст без шкільного навчання» Дж. Холт уперше ввів термін «*unschooling*» – «безшкільна освіта» – і визначив її як «навчання удома без класів і учителів».

Робота над журналом «Особистісний ріст без шкільної освіти» була кропіткою, і тому педагог був змушений проводити багато часу у своєму офісі у Бостоні. У останні роки свого життя Дж. Холт відчував постійне напруження від перевантаження роботою над журналом, рухом на підтримку домашнього навчання, зростаючого бажання присвячувати музиці декілька годин на день. І це

відчуття напруження так і не зникло до кінця його життя. Але завдяки журналу Дж. Холт зміг перетворити своє розчарування, пов'язане із провалом шкільної реформи, на задоволення від конструктивної діяльності, завдяки якій він зміг у останні роки життя оточити себе люблячими батьками та їхніми дітьми [9, с. 141].

У 1982 році лікарі виявили пухлину на лівому стегні Дж. Холта. Педагог скептично ставився до традиційних медичних закладів, лікарів і хірургів, а тому вирішив лікувати пухлину великими дозами вітаміну С. Декілька наступних років він продовжував приймати вітамін і перевіряти ріст пухлини. Весною 1984 року пухлина почала дошкуляти Дж. Холту, і він почав шукати хірурга, якому міг би довіритися. У вересні того ж року педагог відправився до Нью-Хейвена на хірургічну операцію. На жаль, весною 1985 року хвороба повернулася, і цього разу Дж. Холт не зміг її побороти. Педагог помер 14 вересня 1985 року у м. Бостон, штат Массачусетс, майже через рік після операції [8, 9].

Таким чином, біографічне дослідження показало, що ще в дитинстві, а пізніше в період навчання у школі й університеті Дж. Холт виявляв здібності, які зумовили успішність педагогічної діяльності, а саме, здатність учитися й навчати інших. Відсутність у Дж. Холта формальної педагогічної освіти загострила неупереджений науковий погляд на педагогічну практику, а результати наукового дослідження показали, що причина шкільних невдач учнів полягає у низькій педагогічній майстерності вчителів, їх спрямованості, перш за все, на результативність навчання. Свій науково-педагогічний досвід Дж. Холт висвітлював на сторінках книжок, і спочатку був переконаний, що його дослідження допоможуть покращити якість шкільної освіти. Зрозумівши, що уряд не сприяє реформуванню шкільної освітньої системи, Дж. Холт присвятив останні вісім років свого життя обґрунтуванню доцільності альтернативної форми – домашнього навчання. Підкреслимо, що хоча Дж. Холт реалізувався в педагогічній діяльності, проте він вважав свою педагогічну місію незавершеною, оскільки прагнув перетворити школи на активно-креативні пізнавальні середовища. І хоча Дж. Холт є представником школи гуманістичної педагогіки і психології, його ідеї є оригінальними, оскільки він їх викристалізував на основі емпіричних даних, власного професійного і життєвого досвіду.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. *Український педагогічний словник* / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. *Biography of John C. Holt* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.facebook.com/note.php?note_id=71050468828. – Назва з екрана.
3. *Education encyclopedia : John Holt* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.answer.com/topic/john-holt>. – Назва з екрана.
4. *Farenga P. Homeschooling and John Holt's vision* [Електронний ресурс] / P. Farenga. – Режим доступу : http://spinninglobe.net/spinninglobe_html/hs%26jholt.htm. – Назва з екрана.
5. *Hoffman B. Who is John Holt?* [Електронний ресурс] / B. Hoffman. – Режим доступу :

- <http://hubpages.com/hub/whoisjohnholt>. – Назва з екрана.
6. Holt J. *Never too late* [Електронний ресурс] / John Holt. – Режим доступу : <http://www.arvindguptatoys.com/arvindgupta/nevertoolate>. – Назва з екрана.
 7. *Humanistic Psychology Overview* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ahpweb.org/aboutahp/whatis.html>. – Назва з екрана.
 8. *John Holt* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.answer.com/topic/johnholt>. – Назва з екрана.
 9. Sheffer S. *A Life worth living (selected letters of John Holt)* [Електронний ресурс] / S. Sheffer. – Режим доступу : <http://gyanpedia.in/tft/Resources/books/holtletters.pdf>. – Назва з екрана.
 10. Stevens M. L. *Kingdom of children: culture and controversy in the homeschooling movement* / M. L. Stevens. – Princeton University Press, 2001. – 228 p.